

כדי שיזכה חברך, כאן שבא לו הדבר באונס ולא על ידי פשיעתו, אומרים לחברו לחתוך בשיניו (שהוא איסור 'שבות') כדי שיוכל חברו לעבוד עבודה. (עפ"י תוס' גטין מא: ד"ה כופין).

אם כי הפוסקים נקטו לעיקר כחילוק הזה, אך יש סוברים שאין לחלק בכך, אם פשע אם לאו (ע' במובא בשבת ד), ולשיטתם יש לתרץ שכאן מעיקרא לא גזרו חכמים, ואין כאן 'חטא' – משום שאין שבות במקדש [וזה בגדר התר גמור ולא 'דחיה', שאפילו אפשר בלא זה אין איסור – כן הוכיח האבני-נור או"ח ק"ח, ו], או לרבי אליעזר משום שמכשירי מצוה דוחים אפילו מלאכה גמורה. גם אפשר היות ואסרו לו עצמו, לכך התירו לחברו, ואילו היה מותר לו לחותכו ביד, [וכן הוא לחכמים אליבא דאמת], אין התר לחברו. כסברה זו נקט המהרש"א).

'אמר ר' יהודה בריה דרבי חייא: לא שנו אלא גמי אבל צילצול קטן הוי יתור בגדים... ותיפוק ליה משום חציצה... לישנא אחרינא אמרי לה, אמר ר' יהודה ברדר"ח: לא שנו אלא גמי אבל צילצול קטן – חוצץ...' – לפרוש רש"י (וכן נראית שיטת הרמב"ם), אין הפרש בין שתי הלשונות בשיטת רבי יהודה בריה דרבי חייא; לפי שתייהן חציצה פוסלת אפילו בפחות משלש על שלש, ואפילו נימה אחת חוצצת, ודברי ר' יהודה אמורים כלפי דין 'יתור בגדים' באופן שאין חציצה.

ואולם יש מי שפרש ('שער המלך' כלי המקדש י, ט – בבאור שיטת הראב"ד שם) שאמנם ללישנא-קמא מחלוקת ר' יהודה ברדר"ח ור' יוחנן היא אמורה בענין יתור בגדים, אבל ללישנא אחרינא, ר' יהודה דיבר על חציצה בין יד לכלי, ולא על יתור בגדים, וכפי פשטות הדברים, שהרי דוחק לומר שר' יהודה נקט לשון 'חוצץ' משום דברי ר' יוחנן הבאים לאחר מכן. וגם דברי רבא בשם רב חסדא מתפרשים כפשוטם ללשון זו, שמדבר על חציצה בין ידו לכלי ולא על יתור בגדים.

ובזה מובן שלא הקשו 'תיפוק ליה משום חציצה' מיד על דברי המשנה 'כורך עליה גמי', אלא רק לאחר דברי ר' יהודה בלשנא-קמא, כי ללישנא-בתרא אכן ר' יהודה דיבר משום חציצה, ולר' יוחנן אליבא דאמת אין חציצה בפחות משלש על שלש שלא במקום בגדים.

'דאמר רבא אמר רב חסדא: במקום בגדים – אפילו נימא אחת חוצצת' – כלומר בין הבגד לבשרו, אבל מעל הבגד – דינו כמו שלא במקום בגדים ואינו פוסל אלא בשלש על שלש. אמנם, רבי יוחנן שאמר שלא במקום בגדים אין יתור בגדים פוסל אפילו בג' על ג' – כוונתו שלא במקום בגדים כלל, אבל מעל הבגד – פוסל.

ונראה שאם אינו רחב שלש, גם אם ארוך הרבה – אינו חוצץ. וצ"ע. (חזו"א זבחים ג, ב). יש מי שצדד לומר שבין בגד לבגד אין לפסול משום חציצה, כי ההקפדה אינה אלא שיהא הבגד על בשרו. (בית הלוי ח"א ג). ואולם י"א שגם כשהחציצה בין בגד לבגד (כגון בין כתונת לאבנט) הרי זה חוצץ בין בשרו לבגד העליון, (משא"כ הבגד התחתון, אינו מהווה חציצה בין העליון לבשר, דמין במינו הוא, ששניהם מן המצוה). (עפ"י אבן האול – כלי המקדש, י).

דף קד

'בזוקין מלח על גבי כבש בשביל שלא יחליקו... במקדש אין במדינה לא, ורמינהי חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן ומרדה בה...' – משמע בגמרא שאף על פי שאינו מכוין אלא שלא יחליק, אסור לבזוק מלח במדינה משום איסור השוואת גומות, הגם שאינו מתכוין לכך, [בניגוד למרדה תבן שמכוין ליפות הקרקע].

וצריך עיון במה שכתב הפרי-מגדים (והובא במשנה ברורה שיג ס"ק נה) שמותר לפזר חול בבית כמו שנוהגים בבוקר כדי לכסות הרוק, שהרי מותר לכסות הרוק באפר (כבסימן שי), משום שאינו מכויץ לבנין. והלא בגמרא משמע שגם כשאינו מכויץ אסור. ואפשר שלא התיר הפרי-מגדים אלא כשמפזר חול במקומות מסוימים, ואינו שוטחו על פני כל הקרקע, (ע' גם בלשון המג"א שם), משא"כ בזיקת מלח האסורה היינו שמפזר על פני כל השטח. עוד יש לומר שבזיקת מלח כדי שלא יחליקו נחשבת מצד עצמה כתיקון הקרקע, כי מכשיר את ההילוך ואת השימוש בה, ולכן אסור לבזוק גם כשאין בכונתו להשוות גומות. ולפי זה לכאורה אין התר לפזר חול או אפר או מלח במקום שנתכסה קרה והוא מחליק, כדי למנוע החלקת ההולכים שם, (אלא אם יעשה בשינוי. וצ"ב), שגם זה בכלל תיקון הקרקע או משום שאסור לפזר גם כשכונתו למטרה אחרת. אך לא כן כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (כג, יז), שהתיר על פי דברי הפרי-מגדים הנ"ל. ואולם אולי יש מקום להקל במלח משום מניעת הזק דרבים, שלא יחליקו. (ודוקא במלח שאינו עשוי להתקיים, אבל בחול וכדו', לכאורה הוא אסור תורה, שהרי מוסיף על הבנין). וצריך עיון.

'במקדש אין במדינה לא ורמינה... אלא אימא בהולכת עצים למערכה' – ואם תאמר, כיון שהעמידו בשאינו מבטל את המלח במקומו, אם כן גם במדינה צריך להיות מותר, כמו המרדה את התבן? ויש לומר שסומך על המשך הדברים, שבמדינה אין התר אלא בשינוי, ואילו במקדש מותר לבזוק אף ללא שינוי, משום שאין שבות במקדש. (עפ"י מהרש"א.

בלאו הכי נראה לישב, דסתמא דמילתא אדם המפזר מלח שוב אין לו בו שימוש ואינו אוספו, וכמו שכתב רש"י. ורק במקדש היות ואסור לבטלו במקומו משום שמוסיף על הבנין, וגם בגלל חציצה בהולכת האברים חייב ליטלו משם, ועל כן מותר לבזוק. ואם אכן היתה המשנה אומרת 'בזוקין במקדש ולא במדינה' היה במשמע שבמדינה אסור אף באופן שאינו מבטלו, דומיא דמקדש, אך כיון ששינוי 'בזוקין מלח על גבי כבש' הרי מובן שבדוקא נקטו כבש שבמקדש, משום ששם אינו מבטלו, משא"כ בשאר מקומות. (שו"ר כן בחדושי הנצי"ב).
 ויתכן לומר הואיל וברוב המקומות מבטלים את המלח, שוב לא חילקו בין המקומות ואסרו לבזוק אפילו אם בדעתו ליטלו, ושונה מתבן שברך כלל אינו מבטלו).

'הדר אוקים רבא אמורא עליה ודרש, דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי...' – פעמים רבות מצינו בגמרא שרבא חזר בו מדעתו הראשונה, ואף בהוראות שהורה למעשה, וכמו כאן – בברכות לו: שם לו: ('אלא אמר רבא... אלא אמר רבא...'); שבת כו. עא. צב. קב. קיא. קלד: קלו: (וע"ש ברשב"א ה.). וכן לפירוש הרמב"ן והר"ן שם קלב: חזר בו רבא מסברתו הראשונה [והתוס' שם גרסו משום כך 'רבה'].

לעיל מז: וכאן. [וע' ברשב"א לעיל כה: (ד"ה אתא) שרבא חזר בו וקיבל דברי תלמידיו].
 פסחים יב: שם מ. (פעמיים) שם מ: שם קיו: תוס' רשב"א פסחים סג. ד"ה וכדרבא.

יומא נו;

סוכה מז.

ר"ה כח. ושם ע"ב;

ביצה ח;

מגילה כו: (שלש פעמים);

יבמות כ: (ואיכא דאמרי: רב אשי); שם לו: שם מא. (פעמים) עו. קיד:

כתובות ו: שם יא: שם סו. רי"ף שם ריש פרק יא.

גטין עז:

קדושין ט. לב:

תוס' ב"מ י. ד"ה איתביה רבא; ושם כז. 'אמר רבא... אלא...'; וע"ש בע"ב וברד"ה אלא [וע"ש רש"י שם כז: ד"ה נקיטנא וד"ה אימור. וכן מהמשך גירסתו שם 'אמר רבא ראה סלע' (ערמב"ן שהגיה 'רבה') נראה שחזר בו רבא משיטתו דיאוש שלא מדעת]. וכן מתפרשים דברי רבא שם מט. לפי פי' 'מקצת חכמים' המובא בריטב"א שרבא חזר בו מהוראתו, ע"ש. וכן שם סב: לגרסת כמה מהראשונים (ער"ף ר"א ש"ר ר"ח וריטב"א וכ"ה בכת"י מינכן);

ב"ב קכו. קנה:

מכות ח. ושם ע"ב;

ע"ז נח. סה:

זבחים טו. מב. עג. צד. צד:

מנחות ז: יב: מ: נב. (שם עט: לגרסת השטמ"ק) צו;

וע' חולין צה-צו; (וכ"מ שם עז. ע"ש); תוס' חולין מט: (ד"ה רב);

בכורות נד:

וע' גם ערכין ה סע"ב;

תמורה יז. (פעמים); יט: לא.

כריתות ז.

גדה סח.

וכן אמר רבא לתלמידיו (בב"ב קל:): שאם יבוא לפניכם פסק דין שלו וימצאו בו פירא – לא יקרעוהו עד שיביאו לפניו, ואם לא ימצאו לו טעם – יחזור בו. ואף לאחר מיתתו לא יקרעוהו כי שמא אילו היה שם היה נותן לו טעם.

עוד מצינו כמה פעמים בגמרא ש ר ב א היה מורה הלכה למעשה, והיו שהשיבו על הוראתו ו'אכסיה', שנראה שטעה, אך לבסוף הוברר פרט מסוים באותו מעשה שלא היה גלוי מקודם לכן, והוברר שהוראתו קלעה אל האמת לאמיתה. ומובא בספרים (מי השילוח; פרי צדיק ועוד), שרבא בא משבט יהודה והיתה בו התכונה והיכולת 'להריח' הדין כפי שהוא לאמיתו, ולא דוקא לפי הכללים הנגלים לכל, ולכן פעמים שחרגה ההוראה ויצאה מן הכלל. (ע' בכל זה במובא בב"מ פא ובב"ב קלג. ויש להוסיף ממעשה דרבא עם אותו עני – בכתובות סז:). אפשר אם כן שזוהו פשר החזרות הרבות בהוראות להלכה שמצינו ביחוד אצל רבא. וע"ש שבת קלד: שרבא חלש ומזה היה דואג שמא הורה שלא כדין וחזר להחמיר כדעה החולקת.

כן מצינו מספר חזרות אצל אב"י – שבת צב. כתובות לג. גטין ח: ב"מ ו: יז: ב"ב קלא. וכן רב נחמן (עירובין טז: גטין כג.); רב יוסף (קדושין לט. סנהדרין סא.); ר' ירמיה (ר"ה יג.); רבה (ר"ה יג: מנחות עט. לגרסה שלפנינו); רב דימי (שבת סג:); זעירי (חולין נו.); רב אשי (ב"ב קנז:); רב אושעיא (חולין נו.).

'עולא איקלא לבי רב מנשה, אתא ההוא גברא טרף אבבא, אמר, מאן האי ליתחל גופיה דקא מחיל ליה לשבתא...' – וכן היא דעת הירושלמי, שכל השמעת קול בכלי אסורה. וסיפרו שם על רבי אלעא שהתעכב בבית המדרש וכשעלה לביתו ומצאם לבני ביתו ישנים, ישן על פתח הבית מפני שלא רצה להקיש על הדלת בשבת.

(ע"ב) 'בצבת של עץ, שלא לרבות את הטומאה' – פירוש, שאם תיטמא הצבת, הרי הוא כמכניס טומאה נוספת במקדש, לכך מביא צבת שאינה מקבלת טומאה. [ולדעת רבי יוחנן בן ברוקא, עדיף לטמא את האבנט אעפ"י שמרבה טומאה במקדש, וגם מטמא בגד-כהונה שהוא קודש, ובלבד שלא ישהה את הטומאה עד שיביא צבת, כמפורש בגמרא].

(אכן דעת הרמב"ם (ביאת המקדש ג, יז. דלא כרש"י ותוס' בסוגיין) שאין לוקים על הכנסת כלי שנשטמא מאב הטומאה אלא מכת מרדות. ולשיטתו אין בטומאת האבנט איסור דאורייתא משום הכנסת טומאה למקדש. ואפשר שמקור שיטתו הוא מכאן, מכך שהותר לטמא האבנט לצורך הוצאת הטומאה. עפ"י מנחת חינוך שסג, ג ועוד.

ועוד אפשר שאין איסור תורה לטמאות כלים בתוך העזרה, כי שמא לא נתרבתה טומאת פנים (בשבועות טז): אלא במקום שיש חיוב כרת, דהיינו באדם טמא, אבל בכלים אפשר שאין איסור מדאורייתא אלא להכניס טומאה מן החוץ ולא בטומאת פנים. כן חידש המנחת-חינוך שסג, טו.

ע"ע בשיטות הראשונים, בשו"ת דובב מישרים ח"ב א; שבט הלוי ח"ו קפז).

דף קה

ר"ב כהנא מסייע כהני' – ע"ע דוגמאות וציונים כעין זה, במובא בשבת נו.

'מתוך שנאמר אך אל הפרכת לא יבא יכול לא יהו כהנים בעלי מומין נכנסין בין האולם ולמזבח לעשות ריקועי פחים, תלמוד לומר אך – חלק... – לכאורה משמע שיש איסור תורה לבעל מום להיכנס בין האולם ולמזבח, ולא הותר לו אלא לצורך בניה ותיקון והוצאת טומאה. ואכן כך היא דעת הרמב"ם (ביאת המקדש ו, א). ואולם הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות, סט) חולק וסובר שאין איסור תורה בכניסת בעלי מומין בין האולם ולמזבח. אין איסור אלא כשניגש אל המזבח לעבוד עבודה. (וכן נראית דעת התוס' בסוכה מד. וכ"כ הריטב"א שם וביומא מד: ועוד).

אמנם, מדברי הרמב"ן נראה שהוא מפרש את הצורך ללימוד מיוחד להתיר כניסה לבניה ותיקון, משום איסור 'ביאה ריקנית' – כלומר ביאה שלא לשם עבודה, האסורה מן התורה אף לכהנים תמימים. אבל אין איסור מיוחד על בעלי מומין להיכנס שמה.

אלא שיש לעיין לפי שיטתו, מנין ללמוד התר לטמאים מן הכתוב הוזה המדבר על בעלי מומין, הרי לבעל-מום אין איסור כניסה מיוחד אלא משום 'ביאה ריקנית' השייך לכל הכהנים, ולא למדנו כאן אלא שכניסה לצורך תיקון והוצאת טומאה אינה נחשבת 'ביאה ריקנית', אך מנין לנו ללמוד התר לאיסור כניסת טמאים למקדש. ועוד, כיצד יתכן שטמא ובעל מום – טמא נכנס (לדעת רב חייא בר אשי), והרי לדעת הרמב"ן אין איסור לבעל מום להיכנס, שלא כטמא האסור בכניסה מצד עצמו.

ונראה שמכאן הוכיח הרמב"ם את שיטתו שיש איסור מסיים בכניסת בעל-מום אף ללא עבודה. [ומכאן למד הרמב"ם (שם א, טו) שהוא הדין לשתוי, לפרוע-ראש או לקרוע-בגדים].

ובדעת הרמב"ן צריך לומר שגם כשנכנס לתקן ולהוציא את הטומאה, נחשבת זו ל'ביאה ריקנית', כיון שאינו עובד, אלא שמשום הצורך לתקן נדחה איסור 'ביאה ריקנית'. ואם כן יש מקום ללמוד התר גם לאיסור כניסה בטומאה, כשם שנדחה איסור 'ביאה ריקנית' לצורך זה. ואף יתכן שטמא קודם לבעל מום, הגם שבטמא יש איסור נוסף שאין בבעל-מום, כי נראה שכך קבלו בהלכה, שבעל-מום איסורו חמור בביאה ריקנית מביאת תמיים. וחומר איסור זה מועיל לדחות איסור טומאה. (עפ"י חדושי הגר"ח הלוי – ביאת המקדש א, טו).

והחזון-איש (קיב, טו. ובגליונות על הגר"ח) פירש להפך: בכניסה לצורך תיקון לא נאמר בה כלל אזהרת ואל המקדש לא תבא, שענינו משום כבוד המקדש, שבכך שנכנס כשהוא בטומאה מראה שאינו נרתע מקדושתו, אבל כשנכנס לתקן אין פגם בכבוד המקדש, ומכל מקום יש בזה גדר כבוד משום ומקדשי